

MIRJAM MORAVCOVÁ, *Národní oděv roku 1848 ke vzniku národně politického symbolu*, Praha 1986, ss. 232, ryc. 76, w tym 16 barwnych.

Autorka poświęciła monografię problemowi powstania i rozwoju ubioru narodowego jako politycznego symbolu i jego roli w dobie czeskiego zrywu niepodle-

głościowego z lat 1848—1849. Przez krótki czas ubiór narodowy funkcjonował jako oznaka przekonań politycznych ludności, tak długo pozbawionej własnego, samodzielnego państwa. Postulaty powrotu do stroju narodowego były zgłaszane już wcześniej w okresie romantyzmu, trudność jednak polegała na tym, że nikt nie wiedział, jak wyglądał dawny narodowy ubiór w Czechach. Zniknął on w XV w. a zawsze znajdował się pod silnymi wpływami zachodnioeuropejskimi. Pewnych jego elementów można by się dopatrywać najpóźniej w okresie husyckim, jednakże hasła religijne zalecały raczej uproszczenia w noszonym już według mody gotyckiej ubiorze, jego faldzistość i szarą czy czarną barwę. Od końca XV w. Czechy przejęły ubiór zachodnioeuropejski, przy początkowej przewadze wpływów włoskich i hiszpańskich. Elementy rodzime zachowały się jedynie w szczegółach, jak np. kształtach męskich i kobiecych nakryć głowy czy pewnych uproszczeniach mody mieszczańskiej oraz w mało zbadanych ubiorach ludowych.

Wprowadzenie to było konieczne dla zrozumienia tematyki omawianej pracy, jakkolwiek autorka nie sięga w ogóle do historii czeskich ubiorów. Przystudiowała ona publicystykę omawianego przez siebie okresu i materiały ikonograficzne, wraz z nielicznymi zabytkami muzealnymi. Zupełny brak starszych ubiorów w czeskich muzeach uniemożliwiał dziewiętnastowiecznym twórcom strojów narodowych jakiegokolwiek nawiązywanie do przeszłości. Literaci i malarze głoszący patriotyczne hasła już od lat trzydziestych XIX w. nawiązywali do strojów ludowych oraz do ubiorów sąsiednich narodów. Tak więc czeski ubiór narodowy przejął elementy polskich kontuszy, czamar i konfederatek, słowackich i węgierskich *mente* czy *mentiek* i dołomanów, serbskich i chorwackich dołmanów oraz fezów. Miała to być rodzima moda środkowoeuropejska. W połowie XIX w. także ubiory narodowe w Polsce, Słowacji i na Węgrzech przestały już funkcjonować jako znaki odróżniające przedstawicieli tych narodów a jedynie przypominały o tradycjach patriotycznych.

Powstanie tak zaprojektowanego, głównie przez Josefa Vojtěcha Hellicha i malarza Josefa Mánesa, ubioru było poparte przez krawców patriotów, którzy stworzyli odpowiednie szablony kroju i sprostali rosnącemu zapotrzebowaniu. Męski ubiór, ujednolicony dla celów mundurowych, składał się z zakrywającego biodra kaftana ze stojącym niskim kołnierzem i obfitym szamerowaniem pasamoniczym do pasa. Do granatowego kaftana noszono długie białe spodnie, skórzany pas lub biało-czerwoną szarfę i kapelusz z niewielkim rondem i piórami. Bardziej fantazyjne męskie ubiory miały zawsze obfite szamerowania kaftanów, wysokie czaka, fezy lub futrzane czapki z piórami czasem także niskie buciki o zwężanych noskach gotyckich do długich spodni. Narodowe stroje kobiece mniej odbiegały od aktualnej mody. Różniły się od niej głównie fantazyjnymi czepkami i różnej długości kaftanikami zwanymi kacabajkami, obficie zdobionymi pasmanteryjnymi szamerowaniami. Niektóre z nich miały wydłużone poza dłoń rękawy, uszyte według dawnych wzorów wschodnich. Noszono je do długich sukien o rozszerzanych spódnicach. Obowiązywały barwy biała, czerwona i niebieska. W tych kolorach noszono także pasy, przepaski i kokardy.

Projektowane przez malarzy stroje były sztuczne i odczuwano to wyraźnie, rzucając hasła poszukiwania narodowego stylu. Ujednoliciły się jedynie opisywane powyżej mundury legii akademickiej. Działacze rewolucyjni występowali przeciwni w stroje mające przypominać polskie kontusze z rozcinanymi rękawami, zdobione pętlcami, i w wielkie futrzane czapy lub też w cylindry, kaftany z pętlcami i kapturem oraz kraciaste spodnie. Tylko jeden element tego ubioru — kaftan obficie szamerowany — wszedł do ubioru męskiego i noszono go pod nazwą czamary w drugiej połowie XIX w. Kilka takich czamar o niejednolitym kroju zachowało się w praskich zbiorach muzealnych.

Autorka bardzo sumiennie opisała te ubiory, wykorzystując dość bogatą ikonografię i cenne wykroje krawieckie. Po przedstawieniu występujących w publi-

cystyce różnych koncepcji ubioru narodowego, entuzjazmu do nich czeskich pisarzy, malarzy, kobiet-patriotek oraz studentów, zainteresowała się także rozpowszechnieniem tego ubioru w mniejszych miastach i na wsi. Tu jednak nie dotarły na ogół pełne ubiory a jedynie czerwono-białe kokardy, wysokie kapelusze z piórami czy niskie zielone lub niebieskie czapki z kokardami. Moda na buciki z niską wykładaną cholewką utrzymała się do 1850 r. W osobnym rozdziale autorka przedstawiła prześladowanie czeskich strojów narodowych jako zagrożenia monarchii. Początkowo wyśmiewano się z nich w licznych karykaturach, później jednak strój ten był surowo zakazany. Stał się on symbolem patriotycznych dążeń narodu czeskiego.

I. Turnau